

LA SETMANA TRÀGICA DE BARCELONA ALS CENTRES DELS FILLS DE LA SAGRADA FAMÍLIA

JOSEP M. BLANQUET

L'Institut dels Fills de la Sagrada Família, el juliol de 1909, tenia establertes a Barcelona tres comunitats: al districte de Sant Andreu de Palomar, el col·legi Jesús, Maria i Josep, que era un centre de primer i segon ensenyament, pensionat i seu de la Cúria General de la Congregació, situat al carrer Sant Sebastià 55; al de les Corts, l'Escola-Taller del Nen Jesús, pensionat per als fills de les famílies obreres, que estava al carrer de Sant Carles, després Carmel, núm. 49; i a Ciutat Vella, al carrer Sant Gil, núm. 3, les Escoles Catòliques de la Sagrada Família, patrocinades per l'Associació de Catòlics de Barcelona.

I. CARÀCTER SOCIAL DELS CENTRES DE L'INSTITUT

La concepció social de les fundacions de Sant Josep Manyanet¹ és palesa si es llegeixen les descripcions que ell mateix va fer dels seus

1. Va néixer a Tremp (Pallars Jussà) el 7-1-1833. Clergue de la diòcesi d'Urgell, fou ordenat sacerdot el 9-4-1859. Es dedicà amb fervor al ministeri sagrat i va guanyar-se la confiança del seu bisbe. A fi de presentar al món els exemples de la Sagrada Família de Natzaret, va fundar les congregacions dels Fills de la Sagrada Família Jesús, Maria i Josep i Missioneres Filles de la Sagrada Família de Natzaret. A Barce-

Instituts,² així com pel reconeixement que van rebre dels bisbes de les diòcesis de Barcelona, Vic, Tarragona, Girona i Lleida, on hi havia centres de l'Institut, i dels representants de les associacions catòliques i parroquials de Barcelona, a les quals servien els Fills de la Sagrada Família, per la localització o ubicació d'aquests mateixos centres.

El pare Manyanet va establir-se als pobles veïns de Barcelona, on residien majoritàriament famílies obreres, com Sant Andreu de Palomar i les Corts, i a Ciutat Vella, el barri obrer més característic de Barcelona. L'any 1872, des del carrer de les Beates, núm. 2, va assumir la direcció d'una de les escoles patrocinades per Dorotea de Chopitea. Era el primer contacte amb el cercles de l'anomenat «catolicisme social», com una anticipació d'allò que al llarg dels anys seria una constant en la fundació i acceptació de noves obres apostòliques.

L'any 1875, després d'un breu parèntesi a Tremp, torna a Barcelona de la mà de la Junta Diocesana d'Ensenyança i pren la direcció de les escoles dels carrers Ponent, núm. 18 i Ferran, núm. 33. Pocs anys més tard (1881), les escoles de la Joventut Catòlica a Nou de la Rambla, núm. 45, Sant Oleguer, núm. 17 i Riereta, núm. 28. El 1886, les de l'Associació de Catòlics, a Ferlandina, núm. 45 i Lledó, núm. 4, i, més tard, a Canuda, núm. 31 i Bou de Sant Pere, núm. 3, i a Riera Alta. Núm. 21. El 1890, dirigeix el col·legi Sant Pere Apòstol al carrer Sant Pere més baix, núm. 55. L'any 1896, l'escola de l'escolania de la basílica de la Mare de Déu de la Mercè i fins i tot arriba a impartir classes a bord de la corbeta *Consuelo* i del vaixell *Tornado*, a fi d'atendre la petició de l'Asil Naval, organització que tenia cura dels orfes dels marins.³

lona, hi promogué la construcció del temple expiatori de la Sagrada Família, obra de l'arquitecte servent de Déu Antoni Gaudí. Contribuí a la renovació espiritual de les famílies mitjançant l'educació cristiana dels infants i dels joves obrint escoles i col·legis, dedicant-se a la predicació, escrivint llibres i impulsant altres obres de pastoral. Ple de virtuts i mèrits i encomanant-se amb gran confiança a Jesús, Maria i Josep, va morir pietosament el dia 17-12-1901. Fou canonitzat pel papa Joan Pau II el 16-5-2004.

2. Cf. SAN JOSÉ MANYANET, *Obras completas* II (Madrid 2006) 317-374.

3. Per a fer-se càrrec de la tasca social dels Instituts del pare Manyanet a Barcelona, cf. a més de les biografies, el parlament que el senyor Pere Serra i Armengol va pronunciar al Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona l'any 2001, en ocasió del centenari de la mort del pare Manyanet, titulat precisament «El pare Manyanet i la ciutat de Barcelona»: *José Manyanet. Centenario de su muerte*, Barcelona, 2002, p. 54-58.

Pel que fa als reconeixements, per exemple, el bisbe Jaume Català i Albosa (1835-1899), en una exhortació pastoral de la Quaresma del 1890, afirmava que els Pares de la Sagrada Família ensenyen nens pobres.⁴

El govern central de Madrid, el 1892, va concedir el reconeixement civil a l'Institut, precisament perquè:

«[...] Manifestaba el prelado en la comunicación [...] que había podido apreciar por sí mismo los importantes servicios que en favor de la clase proletaria venían prestando los individuos de aquél, ya que por ser gratuita, en cuanto lo permitan los fondos del Instituto, la enseñanza que se daba, eran hijos de pobres jornaleros, en su inmensa mayoría, los alumnos del mismo. Que esta circunstancia, unida a la pureza de doctrina, a la esmerada instrucción, acomodada a los últimos adelantos de la pedagogía, y al celo con que los hermanos de la Sagrada Familia desempeñaban su importante ministerio, hacían que dicho Instituto fuese visto con respeto y aprecio en todas las poblaciones, y principalmente en Barcelona».⁵

Mossèn Ramon M. de Magarola i de Sarriera (1830-1900), rector de Sant Pau del Camp, deia el 29 d'agost de 1897 referint-se a les escoles de la Joventut Catòlica del carrer Riereta:

«Se da enseñanza gratuita por entero, lo que hace puedan concurrir a ellas, como concurren en crecido número, los hijos de la clase obrera más necesitada de nuestra sociedad, que constituyen mayoría en estas barriadas; pudiendo aseverar, además, que el método de dichos religiosos en la enseñanza es inmejorable, y maravillosa la manera con que infunden en los tiernos corazones las máximas salvadoras de nuestra religión [...], no siendo una temeridad, si se protege a este caritativo Instituto, augurar la suspirada regeneración de nuestras infelices y vacilantes masas obreras».⁶

4. Cf. BOEB 33 (1890), p. 129.

5. Madrid, ACE: *Hijos de la Sagrada Familia*, Informe de las Secciones de Estado y Gracia y Justicia y de Gobernación y Fomento, 15-3-1892; en ASG: Vr36, f.1-17.

6. ASG: Vr10, f.13.

I referint-se al col·legi de les Corts, mossèn Francesc de Paula Marcó († 1902), rector de la parròquia de la Mare de Déu del Remei, declarà que

«dirigen con el más desinteresado celo un pensionado para pobres que ha por nombre Escuela-taller del Niño Jesús, que promete dar óptimos frutos en nuestra inmensa ciudad, tan necesitada cada día de instituciones de semejante índole»⁷.

També el rector de la parròquia de la Mare de Déu del Carme, mossèn Josep Morlà i Llopis (1835-1899), que tenia les escoles de l'Associació de Catòlics a la seva demarcació, certificà que

«el Instituto había sido suscitado por la divina Providencia para ser baluarte contra la enseñanza deletérea, que extravía a la juventud de estos azarosos tiempos»⁸.

El 1897, el bisbe Català afirmava que, atesos els antecedents que constaven a la secretaria del bisbat,

«Resulta que el Instituto... está dedicado exclusivamente a la enseñanza de la juventud, singularmente de la clase obrera, de conformidad con lo dispuesto por las Constituciones por que se rige, en los ocho importantes establecimientos de enseñanza que están a cargo de dicho Instituto en esta ciudad y en las importantes poblaciones de San Andrés de Palomar, Vilafranca del Penedés y Molins de Rey»⁹.

Finalment, el doctor Pere Verdós i Mauri (1855-1931), autor de la *Historia de la Congregación de Hijos de la Sagrada Familia* (Barcelona 1890), en uns apunts titulats «Congregación de Hijos de la Sagrada Familia – Escuela de Artes y oficios», hi diu

«Ante un espectáculo de esta naturaleza, se vislumbra desde luego la trascendencia moral y social que reviste la enseñanza

7. ASG: Vr10, f.16.

8. ASG: Vr10, f.18.

9. ADB: *Fills de la Sagrada Família*, Esborrany del certificat 7-9-1897.

que se da en el Instituto de la Sagrada Familia, ya que es el único medio positivo para contrarrestar el veneno socialista y anarquista, que ha intoxicado las grandes masas obreras que existen en todos los países del mundo. Instruidos los obreros en la fe y en la religión católica, sabrán hacer frente y rechazar a los que por la más crasa ignorancia dejan arrastrarse hacia la senda de la ruina y de la perdición».¹⁰

I.1. El Col·legi Jesús, Maria i Josep, de Sant Andreu de Palomar

Havia estat fundat per Sant Josep Manyanet el 1877, i va ser el lloc de la seva residència continuada, pràcticament fins a la seva mort. Fou la primera casa que l'Institut tingué a Barcelona quan va iniciar la seva vida regular. El fundador hi tenia posades totes les esperances i tots els seus grans projectes. Havia estat edificada amb molts esforços i sacrificis. La casa era espaiosa i d'un aspecte imponent amb aules i tallers, patis i jardins per als alumnes, que eren quatre-cents. El centre disposava de capella pública i d'oratori. Hi havia pensionistes, mig pensionistes, recomanats i externs. L'any 1909, la comunitat religiosa estava formada per quinze individus: dotze religiosos sacerdots i altres ordenats *in sacris* i tres germans coadjutors.¹¹

A més, allí tenia la residència el superior general de l'Institut amb el seu consell i s'utilitzaven algunes dependències com a oficines per la propagació de l'«Associació de la Sagrada Família i Visita Mensual Domiciliària»,¹² la direcció i administració de la revista *La Sagrada Família*¹³ i la formació dels Tallers Conferències de la Sagrada

10. PEDRO VERDÓS, *Congregación de los Hijos de la Sagrada Familia - Escuela técnica de artes y oficios* (Apuntes), en ASG: Vr64, f.48.

11. ADB: *Setmana tràgica*, Informe del padre Bernardo Montoliu, 17-8-1909.

12. San Josep Manyanet i els Fills de la Sagrada Família acolliren immediatament i promogueren l'Associació de la Sagrada Família fundada pel papa Lleó XIII l'any 1892. Recomanava la consagració de les famílies a la Sagrada Família. I el 1907, per a afavorir la vivència d'aquesta consagració mitjançant la pregària en família, difongueren la Visita Domiciliària d'una imatge de la Sagrada Família a les llars. Aquesta pràctica va conèixer una gran difusió a Espanya, Portugal i diversos països de l'Amèrica llatina.

13. Sant Josep Manyanet va fundar la revista *La Sagrada Família* el gener de 1899 amb la finalitat de portar els exemples de la Família de Natzaret a les llars. En aquests primers anys sortia regularment cada quinze dies.

Família.¹⁴ Era, per tant, el centre de promoció de la devoció a la Sagrada Família.

La Biblioteca era una veritable joia que reunia diversos milers de llibres, alguns dels quals d'un valor inapreciable, ben enquadernats i classificats, entre els quals molts tenien aquesta filiació manuscrita: "Ex libris Josephi Caixal¹⁵, presbyteri": donació d'aquest prelat d'Urgell, exiliat i mort a Roma, que van passar a mans del seu familiar Josep Manyanet. Cada vegada que es fundava una altra casa, la Biblioteca de Sant Andreu solia proveir el necessari per a instal·lar les biblioteques particulars. Era com l'arsenal científic i literari de l'Institut.¹⁶

Mossèn Jaume Barrera i Escudero,¹⁷ responsable de la Biblioteca Episcopal de Barcelona, la va descriure així:

«El bibliófilo recuerda con dolor aquel tesoro aniquilado de libros, entre los cuales había visto la bella edición edimburguesa

14. L'any 1910 van sorgir els *Tallers Conferències de la Sagrada Família*. Eren com el segon grau de la Visita Domiciliària de la Sagrada Família. Aquesta activitat insistia en la pregària i els Tallers ho feien en l'acció benèfica envers les famílies necessitades. Una tarda a la semana,, els membres dels Tallers Conferències dedicaven el seu treball a la beneficència.

15. Nascut a Vilosell (Les Garrigues, Lleida) el 9-8-1803. Era doctor en teologia per la Universitat de Cervera. Es dedicà a la predicació i a l'ensenyament. Ordenat sacerdot el 1831, dos anys més tard era canonge de Tarragona. De ideologia afí al carlisme, va tenir freqüents conflictes amb les autoritats liberals. Maó i França foren la seu dels seus primers exilis (1834). Un cop tornat a Tarragona, l'any 1853 fou proposat per a la seu episcopal d'Urgell. Portà endavant una tasca important de restauració diocesana en tots els aspectes. Participà en el concili Vaticà I. Va ser desterrat i empresonat diverses vegades i morí a Roma el 26-8-1879. Fou un home d'una pietat sòlida i d'una gran disciplina ascètica. Influí decisivament en la formació espiritual i teològica del seminarista i després sacerdot Josep Manyanet, que restà dotze anys al seu servei com a familiar, vicesecretari, secretari de visita pastoral, bibliotecari del seminari i majordom de la curia. Cf. V. PORTA Y VILALTA, *Biografía del doctor José Caixal y Estradé*, Barcelona, 1898.

16. *El Correo Catalán* 13-8-1909, p. 2.

17. Nascut a Barcelona (1879-1942), fou religiós de l'Institut (1903), però s'ordenà més tard com a sacerdot de la diòcesi de Barcelona. Fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i bibliotecari del Seminari Diocesà, cf. ASG: *Expediente personal*. Declarà en el procés de canonització com a testimoni *ex officio* i afirmà: «De mis conversaciones con el Siervo de Dios guardo un recuerdo de alta ejemplaridad, su continente exterior era el de un hombre todo de Dios y me infundió un respeto extraordinario que jamás he vuelto a experimentar con el trato de otras personas», cf. *Positio super Introductione*, Roma, 1950, *Summ.* ad IV 188-89.

de todas las obras de Sir Walter Scott; la edición londinense de todo el opus de Cicerón, en pequeños tomos de elegante encuadernación: ejemplares iconografiados, en latín y en italiano, de los autores del renacimiento de la época del papa León X, de tal manera que en aquella biblioteca reunida por el Padre Mañanet se podía leer la obra historial de Ludovico Pastor y la historia literaria del protestante Roscoe sobre el Papa de la familia de los Médici, teniendo al alcance la casi totalidad de aquellos humanistas que no siempre honraron la Corte en la que lograron provecho y honor. También formaban parte de aquel depósito abundantemente surtido de obras de cultura general, un fondo notable de manuscritos históricos y literarios y un pequeño tesoro guardado en el armario angular del fondo a mano derecha del balconcito, de ediciones de libros miniatura, con portadas al cobre, de autores sagrados y profanos, suficientes para hacer las delicias de un experto latinista o de un historiador de las humanas letras».¹⁸

El mes d'octubre de 1904, el col·legi anunciava l'obertura de noves aules al mateix districte de Sant Andreu amb un *Prospecte* que presentava la fisonomia moral del centre:

«Instalados hace veintisiete años en esta localidad los Padres de la Congregación religiosa Hijos de la Sagrada Familia, han dado en este periodo muestras ostensibles del espíritu que informa su enseñanza, eminentemente educativa, moral y sólidamente cimentada en los conocimientos humanos.

A fin de ampliar su esfera de acción y para mayor comodidad del público, ya que dista bastante del centro nuestro antiguo colegio, hemos determinado realizar el proyecto de muchos años concebido, de abrir una "Sucursal" del Colegio Jesús, María y José en el caso de la población, con las mismas tendencias ya conocidas de los vecinos de San Andrés de Palomar, en la dilatada fecha que venimos prestando los beneficios de la enseñanza religiosa.

No nos guía otro lucro ni nos estimula otro aliciente sino el de reunir mayor número de jóvenes educandos en torno de la Sa-

18. *Recuerdo de las Bodas de Oro del Colegio Jesús, María y José (1877-1927)*, p. 22-24.

grada Familia de Nazareth, cuyo espíritu deseamos infiltrar en la tierna juventud, aportando así nuestra humilde semilla a la restauración de los hogares y regeneración de las familias cristianas».¹⁹

Al llarg de l'any 1907, s'havien fet millores importants a l'edifici: a la façana amb pedra artificial amb adornaments gòtics, el paviment dels corredors i capella. Durant el primer semestre de l'any 1909 s'havia demanat permís a l'Ajuntament per a construir un ampli saló d'actes i un pòrtic a la planta baixa, al costat del jardí, com també una nova aula a la planta baixa i primer pis.²⁰

També cal recordar l'abundant material científic acumulat gràcies a la sol·licitud del fundador i religiosos posteriors i pels donatius rebuts d'alguns antics alumnes per als gabinets de Física, Química i Ciències naturals, així com molts objectes d'art, especialment per al culte de l'Església, que s'havien reunit amb il·lusió i constància.

1.2. *L'Escola - Taller de l'Infant Jesús, de les Corts*

Era un centre modest que havia estat fundat l'any 1883 pel sacerdot Ramon Trias i Coll²¹ i traspassat al pare Manyanet i al seu Institut l'any 1892. Varen anar ampliant a poc a poc el mateix solar i la projecció del centre. Acollia un centenar de nens als quals se'ls donava

19. *La Sagrada Familia* 6 (1904), p. 304.

20. Cf. *La Sagrada Familia* 11 (1909), p. 254; *El Correo Catalán* 13-8-1909, p. 2; Barcelona, Arxiu Administratiu de l'Ajuntament, Exp. 383. Amb data 26-3-1909, el pare Domènec Motllò, superior, va presentar la petició amb els plànols i va pagar els corresponents arbitris. Pocs mesos després, amb data 5 d'octubre, el pare Bernat Montoliu exposava que «a consecuencia del incendio y destrucción del citado Colegio por las turbas, durante los tristísimos sucesos de Julio próximo pasado, dicha obra no ha llegado a realizarse.= Por lo que, suplicamos a V. E. nos exima del pago, y ordene retirar ese permiso que las circunstancias han hecho innecesario». *Ibid.*

21. Terrassa (Barcelona), 1826 - Barcelona, 1901. Fill de l'industrial i propietari Martí Trías, arribà a dirigir la fàbrica de teixits del seu pare i el 1860 resultà elegit primer president de la Societat Casino del Comerç de Terrassa. Va tenir una filla del seu matrimoni, la qual morí essent religiosa concepcionista. En quedar vidu, es dedicà a viatjar per diversos països d'Europa. Ordenat sacerdot a Barcelona, fundà al barri de les Corts aquesta escola per a fills d'obriers. Cf. BARTOLOMÉ TRÍAS, *Apuntes biográficos del primer presidente del Casino del Comercio de Terrassa*.

l'ensenyament primari i els més grans feien pràctiques d'arts i oficis comuns com a complement de la instrucció. Se'ls preparava així per al món del treball. L'any 1909, la comunitat religiosa estava formada per tres religiosos sacerdots i tres germans coadjutors.²²

La seva finalitat –segons Ramon Albó i Martí²³ era proporcionar una educació sana i instrucció primària als fills de la classe obrera. Era solament per a nens i estaven distribuïts en parvulari, ensenyament elemental i superior.²⁴

Es tractava d'un edifici de planta baixa, amb dormitoris, menjadors, aules, pati amb claustre, envoltat de jardins. Era gratuït per a bona part dels alumnes interns. Tenia també una capella pública.

El pare Manyanet, l'any 1895, per afavorir als fills de les famílies obreres, formà una fundació, amb el títol «El protector de la juventud o Junta de amigos para el fomento de las Escuelas-Talleres», formada pels senyors Àlvar Camín i López, Francesc de Paula Vergés i Mas (1851-1918), Ramon de Manresa i de Castells i Andreu Domènech i Pallés, presidida pel senyor Lluís Ferran de Alós i de Martín, Marquès de Dou (1835-1904).²⁵ Amb aquesta avinentesa, el pare Manyanet preparà un prospecte de divulgació a fi de sensibilitzar l'alta societat barcelonina a favor del problema de l'escolarització de la classe obrera. En aquest prospecte es troba una de les seves formulacions socials més clares:

22. ADB: *Setmana tràgica*, Informe del padre Bernardo Montoliu, 17-8-1909.

23. Barcelona, 1872–1955. Fou un polític, sociòleg i advocat. Quan era estudiant, visitava les presons de Barcelona per a interessar-se per la qüestió carcerària. El 1895, fou nomenat cap del Patronat de Nens i Adolescents Presos, i així el 1905 va escriure *Corrección de la infancia delincuente*. El 1907, va dirigir la revista *Aurora Social*, des d'on defensava el sindicalisme amb conviccions catòliques. Militant de la Lliga Regionalista, el 1908 va substituir Ildefons Sunyol i Casanovas, diputat escollit a les eleccions generals espanyoles de 1907, escó que va repetir a les eleccions de 1923. Des del 1922 fou president del Tribunal Tutelar de Menors i Director General de Presons, des d'on intentà reformar el sistema penitenciari i rehabilitar els joves delinqüents. Amb aquesta finalitat va fundar l'*Obra Tutelar Agrària*, el 1928, que va crear colònies agràries a Santa Maria del Vallès i a Santa Maria de Gimènells.

24. Cf. RAMON ALBÓ, *La caridad, su acción y organización en Barcelona*, Barcelona, 1901, p. 340-341.

25. Cf. AHCNB: Not. Joaquín Dalmau y Fiter, *Acta de constitución de la Junta Protectora de la Escuela Taller del Niño Jesús*, Barcelona, 11 març 1895.

«No hay necesidad de encarecer la obligación que tienen las clases acomodadas de preocuparse del problema social que se presenta reclamando imperiosamente una solución. [...] Pues bien: los ricos tienen colegios para educar a sus hijos: hagamos colegios para educar e instruir a los hijos de los obreros. Tal es el objeto de la fundación de la Escuela Taller del Niño Jesús.[...] Los PP[adres]. dan la enseñanza gratuita, los alumnos o sus familias satisfacen puramente lo necesario para su manutención, los protectores de los obreros, los católicos a quienes Dios ha concedido medios de fortuna, deben dar lo que falta, esto es, los medios para ensanchar y terminar el edificio Escuela Taller y para sostener el mayor número posible de alumnos».²⁶

Simultàniament a aquesta iniciativa, el mateix any s'hi va instal·lar l'anomenat «Instituto del Salvador de los Párvulos», fundat l'any 1894, a càrrec d'una Junta de Senyores. La seva finalitat era acollir, mantenir, vestir i educar els pàrvuls veritablement pobres, des de tres anys fins que començaven a treballar.²⁷ La seva presència a l'Escola Taller significava una ajuda per al sosteniment del centre i les famílies dels alumnes.²⁸

Durant els últims anys s'hi havien dut a terme importants millores: el 18 de maig de 1905, el bisbe de Texas, Mons. Pere Verdaguer i Prat (1835-1911), havia beneït i inaugurat la nova capella i altres locals; i el 1907, a la façana del col·legi s'hi havia posat una escultura que representava el taller de la Sagrada Família, de Joan Carrera, alumne premiat de l'Escola Superior de Belles Arts de Barcelona, reproducció lliure del quadre de Cappasoni.²⁹

1.3. *Les Escoles Catòliques de la Sagrada Família, de Barcelona*

L'Associació de Catòlics, fundada l'any 1871, patrocinava, entre d'altres iniciatives, des de l'any 1882, escoles gratuïtes amb la finalitat

26. AJM: vol. VI, f.78-79v.

27. Cf. RAMON ALBÓ, o.c. p. 518-519.

28. Per la crònica de la festa de la instal·lació de l'Institut a l'Escola, cf. *Revista Popular* 25 (1895,II) p. 347.

29. Cf. JOSEP M. BLANQUET, *Síntesis histórica de los Hijos de la Sagrada Familia* (Barcelona 1982) p. 91-92.

de proporcionar educació i instrucció als fills de les famílies necessitats del barris obrers de la ciutat.

L'any 1887, aquestes escoles, situades als carrers Ferlandina, núm. 35 i Lledó, núm. 4, foren encomanades al pare Manyanet i al seu Institut. Eren diürnes i nocturnes, i estigueren establertes succesivament a diverses seus, com ja s'ha dit. L'any 1889 es van aplegar totes en l'espaiós local del carrer Riera Alta, núm. 13 (després 21 i 10), i a partir de 1902, al carrer Sant Gil, núm. 3. Els alumnes arribaren a superar el nombre de 500 i estaven distribuïts en tres seccions: parvulari, ensenyament elemental i superior.

L'Institut del pare Manyanet, gràcies a aquestes iniciatives, proporcionava ensenyament gratuït –les escoles se subvencionaven amb les quotes dels socis i organitzant tómbols–, i, com s'ha dit, actuava en els barris i ambients obrers de la ciutat.

Una nota sobre «Nuestras Escuelas de Barcelona» de l'any 1910, les descriu així acompanyant l'escrit amb tres fotografies de les aules:

«Están costeadas por la Asociación de Católicos y dirigidas hace más de 27 años por los Hijos de la Sagrada Familia.

Se hallan situadas en la calle de San Gil, número 3, pisos 1.º, 2.º y 3.º, y se componen de tres salas paralelogramas de 20 metros de longitud, 6 de latitud y 4 de altura cada una. Siete grandes ventanas dan luz más que suficiente para las tareas escolares, además de la correspondiente ventilación necesaria para la higiene.

Escuela de párvulos: Para su organización y disciplina, así como para facilitar la educación escolar, no se admiten en dicha Escuela alumnos de más de 6 años, empleándose en medios educativos, los ejemplos e historietas sencillas apropiadas a los niños, prefiriendo las relatadas en el Santo Evangelio, la clara e inteligible explicación de la Ley santa del Señor y de su Iglesia, así como la extirpación de los vicios capitales y replantación de las virtudes religioso–morales opuestas a los mismos.

Así la educación como la instrucció son dadas por conferencias familiares entre el maestro y los discípulos, cuyo número siempre traspasa el centenar.

Clase Elemental: Cumplidos los siete años, y educado e instruido convenientemente el niño en la Escuela de Párvulos, pasa a la Escuela Elemental, donde con el mismo régimen educativo, se le instruye gradualmente por medio de textos aprendidos de

memoria, con la correspondiente explicación de la materia que se aprendió en las asignaturas de las cuales en la Escuela de Párvulos someramente vio.

Ésta se compone de 104 matriculados, asistiendo por término medio 84 niños.

Escuela Superior: De los 86 matriculados asisten por término medio 78, los cuales reciben, en toda la extensión propia de las Escuelas nacionales de esta índole, las asignaturas cuyos elementos aprendieron en la Escuela Elemental, aumentándolas con la Geometría y Dibujo lineal aplicado a las artes; así como algunos conocimientos de Comercio, Bolsa y Banca, de cuya Escuela pueden los niños salir con todos los conocimientos útiles para emprender cualquier arte u oficio, o sobradamente para ingresar en segunda enseñanza». ³⁰

Noves sobre aquestes escoles sovint apareixien a la premsa local, informant sobre les nombroses activitats que organitzaven: primeres comunions, vetllades amb motiu de la distribució de premis al final del curs o d'inauguració del nou curs, celebracions de Setmana Santa, Certamen catequístic, tómbols per al sosteniment de les escoles, etc.

La comunitat religiosa vivia en un pis del carrer Pintor Fortuny, núm. 14, 2n 2a, de Barcelona, molt a prop del carrer Sant Gil, seu de l'Escoles. ³¹

II. ELS FETS DE JULIOL DE 1909 A L'INSTITUT

El mes de juny s'havia acabat el curs 1908-1909 amb la normalitat habitual. Aquell curs s'havia establert la *Congregació de la Immaculada i la Sagrada Família*, de caire escolar i postescolar, a totes les escoles; s'havia celebrat amb solemnitat la festa de la Sagrada Família; un bon nombre de nens havien fet la primera comunió i, al col·legi de Sant Andreu s'havien celebrat els exàmens oficials a l'Institut de segon ensenyament. La normalitat als centres era absoluta.

Tant és així, que el diumenge, dia 25 de juliol, els superiors de les diverses comunitats, amb el superior general, es van reunir al col·legi

30. *La Sagrada Familia* 12 (1910) 214, 216-217.

31. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Nota de la Secretaria General sobre la residència de les comunitats religioses 1; Informe del padre Bernardo Montoliu, 17-8-1909.

Santa Maria de Blanes amb la finalitat de practicar els exercicis espirituals anuals, tal i com ho tenien programat. Eren els pares Bonaventura Mullol i Baulies,³² superior general, i entre els superiors, el P. Domènec Motlló i Bernat (1864-1933),³³ superior del col·legi Jesús, Maria i Josep de Sant Andreu de Palomar, el P. Joan Gregori i Navas (1851-1924),³⁴ superior de l'Escola-Taller de l'Infant Jesús, de les Corts, i el P. Narcís Sitjá i Basté,³⁵ superior de les Escoles Catòliques de la Sagrada Família, de Barcelona. A les comunitats, hi havien romàs altres religiosos.

Però precisament aquesta darrera setmana, entre el 25 de juliol i

32. Nascut el 11-1-1853 a Llimiana (Lleida), professà a l'Institut el 4-8-1870 i fou ordenat sacerdot a Vic el 28-8-1877. Fou l'home de confiança del pare Josep Manyanet, sempre fidel i col·laborador incondicional en totes les iniciatives del fundador. Fou formador (1878), director de col·legis (1882), ecònom general (1891), sotsdirector general de la Congregació (1896) i superior i mestre de novicis a Blanes (1898). A la mort del fundador fou elegit successor seu en el govern de l'Institut. Fou un protagonista forçat durant la restauració de l'orde Teatí, encomanada a l'Institut el 1909, tot just després de la setmana tràgica. Declarà en el procés de canonització de Sant Josep Manyanet. Morí a Blanes el 29-3-1935. Cf. ASG: *Expediente personal*; JOSEP M. BLANQUET, *P. Buenaventura Mullol, el sucesor del Padre Manyanet*, Barcelona, 1988, Documenta 4, p. 182; *Álbum de familia* Barcelona 1987, Documenta 2, p. 175-177; *Positio super Introductione* (Roma 1950) Summ. 1-16.

33. Natural de Juncosa de les Garrigues (província i bisbat de Lleida). Professà el 1883 i fou ordenat sacerdot el 14-6-1889. Treballà a diversos col·legis, especialment als de Sant Andreu de Palomar i Vilafranca del Penedès. Després fou sotsdirector general de la congregació i durant la Restauració Teatina optà per quedar-se en aquest orde, del qual fou procurador general. Va escriure uns apunts biogràfics i dels primers anys de l'Institut fins al 1909. Cf. ASG: *Expediente personal*; Roma, A. Pares Teatins: *Apuntes biográficos del P. Domingo Motlló*; ASG: RT XIX, p. 42-73.

34. Natural de Juncosa de les Garrigues (província i bisbat de Lleida). Profesà el 15-5-1880 i fou ordenat sacerdot el 1886. Treballà als col·legis de Tremp, Fraga, Asil Naval, les Corts i Molins de Rei. Formà part del primer govern general de la Congregació. Després de la Restauració Teatina, optà per quedar-se en aquest orde. Cf. ASG: *Expediente personal*.

35. Nascut a Sant Andreu de Palomar el 1-11-1867. Professà el 24-10-1883 i fou ordenat sacerdot a Barcelona el 21-2-1891. Treballà als col·legis de Reus, Vilafranca del Penedès, Barcelona, etc., i es dedicà a la predicació i a la direcció d'exercicis espirituals als religiosos i religioses. Fou consultor general de l'Institut i també durant la Restauració Teatina. Morí com a testimoni de la fe, a Barcelona el 9-8-1936 i té incoat el procés canònic per a la declaració del martiri. Cf. ASG: *Expediente personal*; JOSEP M. BLANQUET, *Álbum de familia*, Barcelona, 1987, p. 190-192; *Mártires por la familia*, Barcelona, 1984, 37-43; *Positio super Martyrio*, Roma, 1999: *Informatio*, p. 55-79.

el 2 d'agost, es produïren a Barcelona i a altres localitats de Catalunya els esdeveniments coneguts com la *Setmana Tràgica*.

El pare Domènec Motlló, que va escriure unes notes biogràfiques, explica com ells van ser informats d'aquests esdeveniments:

«Corría tranquilo el mes de julio de 1909, cuando por acuerdo del Consejo y a mediados del mismo, se llamaba a los superiores de todos los Colegios para que pasasen al Colegio de Santa María de Blanes para practicar ejercicios espirituales. De todos los colegios, menos de S[an]. Julián [de Vilatorca] fueron llegando a Blanes los Superiores, efectuándolo los de S[an]. Andrés [de Palomar] que éramos los PP. Motlló, [Bernardo] Montoliu y Pío [Pascual]³⁶ el día de S[an]. Jaime por la tarde. El mismo día empezamos los ejercicios a las 7 noche, que sin interrupción fueron siguiendo hasta el jueves día 29 que llamándonos el P. General, nos manifestó que estábamos amenazados con quemarnos el Colegio, viniendo con esto en conocimiento del estado de cosas con que se encontraba Barcelona y casi Cataluña entera. Vivimos con sobresalto y preparándonos, pasando algunos sustos que duraron hasta el 2 de Agosto».³⁷

El detonant d'aquests fets va ser la mobilització de reservistes amb destinació a la zona de Melilla, on el dia 9 del mateix mes havia començat la guerra, per a molts motivada exclusivament perquè s'havien descobert l'any anterior unes mines propietat d'una societat controlada pel Comte de Romanones,³⁸ el Marquès de Comillas³⁹ i el Comte de Güell.⁴⁰

36. El pare Domènec Motlló era sotsdirector general i superior local, el pare Bernard Montoliu, secretari general, i el pare Pius Pascual, ecònom general de l'Institut des del mes de juliol de 1908.

Pius Pascual Piñol era natural de Margalef (Tarragona), nascut el 1876. Religiós de l'Institut, fou ordenat sacerdot el 1900. Treballà a diversos col·legis. En el capítol general de 1908, hi fou elegit ecònom general, però després de la incorporació a l'Orde Teatí, s'incardinà a la diòcesi de Tortosa. El 22-8-1910 passà a la de Barcelona, on treballà com a mestre en el col·legi Sant Ramon de Penyaforat, a l'avinguda Meridiana 172, el qual dirigia el també exreligiós de l'Institut Emili Solà. Va morir a Barcelona el 1957. Cf. ASG: *Expediente personal*.

37. Roma, A Pares Teatins: *Apuntes biográficos del P. Domingo Motlló*: ASG: RT XIX, p. 57-58.

38. Álvaro de Figueroa y Torres (1863-1950).

39. Claudio López Bru (1853-1925), segon Marquès de Comillas.

40. Eusebi Güell i Bacilagupi (1846-1918).

Aquesta mobilització fou molt mal acollida per les classes populars, perquè, a causa de la legislació de reclutament, es podia quedar exempt de la incorporació a files mitjançant el pagament de sis mil rals, quantitat que no era a l'abast dels més pobres. D'altra banda, els reservistes majoritàriament ja eren casats i amb família.

El dia 25 es convocà una vaga general que, per manca d'organització i deixadesa del governador civil Ángel Ossorio y Gallardo (1873-1946), degenerà en actes de vandalisme provocats per elements exaltats.

Després d'uns avalots al centre de la ciutat, les forces de seguretat dispararen contra els manifestants en la zona de la Rambla i hi provocaren molts ferits, cosa que produí un enverinament encara més fort dels ànims i que s'arribés a una veritable insurrecció amb barricades als carrers i la proclamació subsegüent de la llei marcial.

S'incendiaren multitud d'edificis religiosos, car els amotinats consideraven que l'Església formava part de l'estructura de la burgesia, els fills de la qual no anaven a la guerra.

A més, l'Església havia impulsat els denominats sindicats grocs oposats al sindicalisme anarquista, majoritari a la ciutat. En aquest context s'assaltaren i incendiaren convents i esglésies, es profanaren sepultures i es ballava al carrer amb els cadàvers trets de les tombes.

Els tres centres dels Fills de la Sagrada Família de Barcelona, tot i el seu caràcter eminentment social i benèfic, van ser també víctimes d'aquesta insurrecció.

Amb data 9 d'agost, el bisbe Ricard Cortès i Cullell,⁴¹ vicari capítular de la diòcesi, seu vacant, feia aquesta descripció dels fets:

«Los horrores de la revolución estallada en las últimas semanas han arrancado a todas las almas rectas un enérgico grito de indignación y de protesta.

41. Barcelona 1842-1910. Doctor en teologia i llicenciat en ambdós drets. Fou professor i rector del seminari de Barcelona. Canonge penitencier de la catedral, el bisbe Josep Morgades el nomenà vicari general, càrrec que ocupà fins al final del seu pontificat. En la seu vacant que seguí després de la mort del bisbe Morgades, el capítol l'elegí vicari capítular. Administrà la diòcesi fins que en prengué possessió el cardenal Salvador Casañas, qui no solament el confirmà com a vicari general, sinó que aconseguí que el 1903 fos nomenat bisbe auxiliar. Mort Casañas, el capítol el tornà a nomenar vicari capítular i el bisbe entrant, Joan Laguarda, el confirmà en el càrrec de vicari general. Cf. ENRIC MOLINÉ I COLL, «Cortès i Cullell, Ricard»: DHEC I, Barcelona 1998, p. 641.

En esta ciudad del trabajo y del progreso que se gloriaba de culta y cristiana, las turbas forajidas han entregado a las llamas cerca de cuarenta iglesias y casas religiosas; lanzando vilmente de sus pacíficas moradas a indefensos ciudadanos que no tenían otro crimen que consagrarse, al amparo de las leyes divinas y humanas, a la oración y al cuidado de los huérfanos y desvalidos hijos del pueblo; destruido con vandálico furor venerandas joyas de arte y valiosos archivos y bibliotecas, patrimonio de las pasadas generaciones, y dos iglesias parroquiales de la Diócesis, una de ellas tinta en la inocente sangre de su pastor; profanado sacrílegamente el Santísimo Sacramento, las sagradas imágenes y vasos del santuario, y sin respetar siquiera el descanso de los muertos, arrebatados de sus tumbas los cadáveres de las religiosas para convertirlas en burla y ludibrio de la plebe; paseándose después en desenfundada orgía de todas las concupiscencias por las ruinas de los conventos arrasados, ávidas de supuestas pruebas de tormentos y delitos que sólo han existido en la imaginación de los malvados instigadores del incendio».⁴²

Amb la mateixa data, enviava una circular als sacerdots diocesans i superiors de les comunitats religioses on els demanava una relació minuciosa dels estralls, destrucció o deteriorament causats en els ornaments litúrgics, vasos sagrats, llibres, imatges i altres objectes del culte; del domicili on residien els religiosos i religioses, l'estat econòmic en què havien quedat les comunitats, etc.⁴³

Per part de la Santa Seu, a través de la Congregació de Religiosos, el prefecte cardenal. Josep de Calassanç Vives i Tutó (1854 - 1913) envià una carta circular al vicari capitular de Barcelona on comunicava algunes facultats extraordinàries que el papa Pius X concedia a ell i als bisbes de Catalunya. Podien autoritzar als sacerdots religiosos l'ús de l'altar portàtil, celebrar missa als domicilis on es trobaven refugiats, tenir la reserva del Santíssim en aquells llocs, distribuir per les cases particulars les religioses fins i tot de monestirs amb clausura papal, autoritzar i reparar qualsevol trasllat o interrupció del noviciat, etc. I recomanava:

42. BOEB 52 (1909) 233-234.

43. Ibíd. Circular, punts 6è, 7è i 8è, 242.

«Exhorte a los religiosos y religiosas a no abandonar el campo de celo y caridad al enemigo, antes bien acudan a sus santas tareas con tanto mayor ardor cuanto mayor es la necesidad espiritual del pueblo y más tenaz es el empeño del infierno para destruir sus obras admirables».⁴⁴

A Barcelona, el vicari capitular, amb el suport de les associacions catòliques de la diòcesi i de molts bisbes de l'Estat Espanyol, no va deixar d'eleva la seva protesta al president del Consell de Ministres de Madrid⁴⁵ i de presentar a l'Ajuntament de Barcelona una relació dels temples que calia reparar, tot demanant l'exempció dels drets i arbitris municipals per les obres de construcció o restauració dels edificis parroquials i de les altres entitats eclesiàstiques. L'informe presentat per la Junta Diocesana de construcció i reparació de temples deia, en referir-se a la parròquia de Sant Andreu de Palomar:

«[...] El templo parroquial de San Andrés de Palomar.

Quedó completamente destruido por el incendio en los cuerpos altos laterales, en la cubierta del presbiterio, las Capillas mayores del crucero y la casa rectoral. El incendio del interior destruyó los altares atacando los revocos de la parte alta de las naves.

Por su estado queda el Templo en situación peligrosa para el culto siendo urgente la obra de reparación además necesaria por cuanto en los mismos días y por análogos actos de destrucción quedaron cerradas las capillas del Colegio de Padres de la Sagrada Familia y del Convento de Maristas que prestaban gran auxilio a la parroquial».⁴⁶

La resposta de l'Ajuntament fou favorable i demanà una relació detallada dels edificis que s'havien de reconstruir o restaurar i una nota amb tots els detalls de les obres que calia fer-hi realitzar. Per facilitar aquesta tasca, el governador eclesiàstic de la diòcesi, en

44. Cf. Carta del Emmo. y Rdmo. Sr. Cardenal Vives y Tutó, Roma 12-8-1909: BOEB 52 (1909), p. 252-254.

45. Cf. BOEB 52 (1909) 254 i ss.

46. ADB: *Setmana tràgica*, Certificat de l'ofici de l'Alcalde de Barcelona, 9-12-1909.

transmetre aquest acord de l'Ajuntament amb data 23 d'octubre de 1909, incloïa un imprès on demanava aquesta informació.⁴⁷

La premsa local, a més d'*El Correo Catalán*,⁴⁸ s'havia fet ressò de les conseqüències d'aquella setmana als centres de l'Institut. Anys més tard, el 1932, *Catalunya Social*, òrgan d'Acció Popular, recordant aquests fets, escrivia:

«Pares de la Sagrada Família (*Casa Matriu de Sant Andreu*).- Era la primera casa fundada pel P. Mañanet, el gran apòstol de l'ensenyança. Hi va cremar l'edifici per tots quatre costats. Annexat hi havia un bell jardí i un hort, i els arbres foren tallats pels revolucionaris. Tan furient era el foc que les flamarades s'aixecaven a gran altura, emportant-se restes de llibres i de fustes, que anaven a caure enceses a gran distància.

Col·legi-Taller del Nen Jesús (Les Corts).- Era també dels Pares de la Sagrada Família, que en aquells tràgics dies veieren destruïdes pel foc dues de les tres fundacions que tenien a Barcelona, i amenaçada la tercera (l'escola del carrer de Sant Gil, que es va salvar de l'incendi només per les protestes dels veïns immediats, pel temor que es propagués el foc a la casa llur). Un home amb una bandera negra va saltar la tàpia, i destrossades les portes, penetraren els incendiaris, devastant-ho tot, fins les plantes i arbres del jardí, i en pocs minuts l'edifici era devorat per les flames».⁴⁹

Repassem ara més concretament les informacions sobre cada centre que van transmetre els superiors de l'Institut. L'informe general signat pel pare Bernard Montoliu, secretari general, comença així:

«Ilmo. Sr.= El infrascrito Secretario General de la Congregación de Hijos de la Sagrada Familia, con el corazón traspasado de dolor, da cuenta a V. E. I., en nombre del Rdmo. P. General y

47. *Ibíd.* Circular del governador eclesiàstic, 23-10-1909. A l'ADB, s'hi ha trobat solament el document que es refereix al col·legi Jesús, Maria i Josep de Sant Andreu, no en canvi el del Col·legi Taller de l'Infant Jesús, de les Corts.

48. En la secció «Conventos e Iglesias incendiadas en Barcelona», el 13 d'agost de 1909, sota el títol «Padres de la Sagrada Familia», s'hi feia una àmplia descripció dels danys ocasionats als centres de l'Institut. Cf. *Ibíd.* 2.

49. *Catalunya Social* 11 (1932) 774-775.

su Consejo, de la inmensa desgracia que ha afligido a nuestras Comunidades de Barcelona durante los pasados disturbios revolucionarios, según verá V. E. I. por la siguiente relación».⁵⁰

II. 1. L'Escola-Taller de l'Infant Jesús, de les Corts, va viure el començament de la famosa setmana amb la natural preocupació. De la zona, en van ser incendiats o saquejats el convent de les Carmelites Descalces (carrer Déu i Mata), l'Hospital de Sant Joan de Déu (avinguda Diagonal) i els col·legis de les Religioses de la Sagrada Família de Burdeus (carrer Loreto) i el dels Germans de les Escoles Cristianes (carrer Joan Gamper). El dimarts dia 27, en vista de la gravetat dels esdeveniments, alguns pares de família van anar a recollir els seus fills. Del centenar d'alumnes, en sortiren solament deu.

«Llegada la noche –del dimarts 27 al dimecres 28 –segueix la crònica esmentada– después de cenar se dispuso que se acostaran todos vestidos, para en caso de alarma, mientras el Padre vigilaba desde la azotea. Tenía el intento, si llegaban los incendiarios, de presentarse ante ellos rodeado de los niños para impetrar su clemencia, pues no había otro remedio.

A las dos de la mañana notó varios incendios en distintos puntos de la ciudad, e inmediatamente celebró Misa uno de los Padres para sumir las sagradas formas y evitar su profanación. Llamados los niños se los sacó del colegio acompañados de algunos Padres para distribuirlos por las casas, quedándose en el colegio un Padre vestido de paisano. Salvado lo principal, que eran los niños confiados a nuestro cuidado, esperamos tranquilos el resultado de los acontecimientos.

A los pocos momentos se presentó una turba que pasó de largo, después otra, y cuando nos creíamos en salvo vino una tercera que se detuvo frente a la puerta, y destacándose un hombre, saltó a la tapia llevando una bandera negra. Destrozadas las puertas penetraron como una avalancha los incendiarios, y a los pocos minutos, el hermoso edificio era pasto de las llamas, entregándose la turba al pillaje y a la devastación, sin respetar nada, ni los árboles y plantas del jardín, que fueron tronchadas y pisoteadas. Después..., sólo quedaban en pie unas ruinas humeantes, y lo

50. *Ibíd.* Relación de los Hijos de la Sagrada Familia, 17-8-1909.

que era el Colegio–Taller del Niño Jesús, ofrecía el triste aspecto de la desolación más espantosa».⁵¹

Al «Juzgado del Oeste» de Barcelona, a l'escrivania de don Josep de Alemany, a la causa núm. 557, hi consten com a responsables del «Incendio y saqueo del Colegio del Niño Jesús», José Román Caneo, José Cruz Prats i Aniceto Carreras Pañella, els quals, el 29 desembre 1909 estaven empresonats.⁵²

En canvi, a l'escrivania de don Roque Novella, a la causa núm. 558, resulta com a imputat per l'«Incendio del Asilo Colegio del Niño Jesús», Juan Carnicer Fortuny, el qual el 29 desembre 1909 recuperà la llibertat.⁵³

De moment, la comunitat religiosa va refugiar-se a les cases de la Congregació veïnes de Barcelona i, especialment, a la residència del carrer Pintor Fortuny 14, 2n. 2a. de la mateixa ciutat.

La relació del secretari general de l'Institut descrivia així els danys materials ocasionats al centre:

«Las pérdidas ocasionadas por el fuego y saqueo ascienden junto con el edificio, mobiliario y culto a más de 120.000 pesetas. No ha habido que lamentar desgracias personales por la misericordia de Dios, y gran parte del edificio podrá habilitarse con las reparaciones necesarias.

A fin de dar cumplimiento a lo que dispone V. E. I. en la instrucción 6.ª y 8.ª de la Circular de 11 Agosto de 1909, expresamos a continuación las halajas, vasos y vestiduras sagradas que han sido destruidas por el incendio o saqueo: 14 casullas.- 1 capa.- 1 incensario, naveta, etc.- 3 juegos de sacras.- 9 imágenes de talla.- 1 púlpito portátil.- 1 confesionario.- 3 cálices con sus accesorios.- 16 candelabros.- 3 armarios-cómodas de sacristía.- 2 lámparas de bronce.- 16 manteles de altar y gran número de purificadores, amitos, etc.- 1 harmonium.- 1 cruz procesional.- 4 bandejas.- 4 misales.- 4 facistoles.- 24 bancos.- 2 pilas de agua bendita.- 6 albas y cíngulos.- 1 copón.- 1 pixis.- 4 sobrepellices.-

51. *La Sagrada Familia* 11 (1909) 254.

52. Cf. Barcelona, AGTSJC: *Sumarios obrantes en esta Escribanía procedentes de la Autoridad Militar*.

53. *Ibíd.*: *Sumarios inhibidos a favor de este Juzgado, procedentes de la jurisdicción de guerra*.

1 campana de torre.- 3 juegos de vinajeras.- 1 custodia de plata dorada, altares, templetes, retablos de altar, etc. etc.= Como esta casa no tenía fondos de reserva, ha quedado sin recurso alguno para satisfacer las cuentas pendientes y para hacer las reparaciones del edificio, teniendo que vivir la Comunidad a expensas del Fondo general del Instituto».⁵⁴

L'inventari detallat dels danys materials ocasionats al centre fet poc després en vistes de la seva restauració ofereix aquestes dades:

Capella i sagristia, 7.891 ptes.
 Cel·les i dormitoris, 5.406 ptes.
 Roba, 7.418 ptes.
 Refectoris, 1.473 ptes.
 Cuina, rebost i bodega, 1.490 ptes.
 Classes i material, 2.669 ptes.
 Especials, 6.615 ptes.
 Total: 32.962 ptes.⁵⁵

L'arquitecte Josep Maria Pericas i Mons (1881-1966), després d'examinar l'estat del centre, va firmar aquesta relació perquè es presentés a l'Ajuntament:

«Declaro que tales desperfectos deben estimarse en un valor de sesenta y nueve mil ciento siete pesetas con treinta y cinco céntimos, que pueden descomponerse en los distintos ramos de la construcción de la manera siguiente:

Albañilería, pts. 39.127,40
 Carpintería, pts. 26.321,-
 Cerrajería y Lampistería, pts. 1.978,15
 Pinturas, pts. 1.680,80
 Total, 69.107.35 pts.».⁵⁶

En realitat, fins al 1914 no va poder concloure's la reconstrucció de l'edifici, tal com resulta d'una sol·licitud del pare Joan Gregori, superior del centre, a l'Ajuntament de Barcelona:

54. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Relación de los Hijos de la Sagrada Familia, 17-8-1909.

55. Cf. MIGUEL BARRACHINA, *Apuntes históricos del Colegio Taller del Niño Jesús*, Barcelona, sense data).

56. *Ibíd.*

«Que deseando –diu la instància– reconstruir una ala del indicado Colegio, con sujeción al plano que por duplicado acompaña, y dice reconstruir, puesto que, con motivo de los sucesos que tuvieron lugar en la trágica semana del mes de Julio de 1909, fue también pasto de las llamas, por completo, dicho edificio, y no pudiendo llevar a cabo las mencionadas obras, sin el beneplácito de esa Corporación Municipal, es por lo que aquí

Suplica a V. E., que al tomar el acuerdo el Exmo. Ayuntamiento concediendo el permiso para la realización de dichas obras, tenga en cuenta el motivo inserto en el cuerpo de la presente instancia que obliga a efectuar estos gastos, esto es, la quema del repetido Colegio, y en su consecuencia se le releve al exponente del pago de los derechos que, para esta clase de obras tenga V. E. establecidos, por considerar el firmante ser muy justo lo que pide, y además por tener presentido que existe algún acuerdo Consistorial que así lo determina en casos análogos como el de que se trata».⁵⁷

II.2. El Col·legi Jesús, Maria i Josep de Sant Andreu de Palomar fou incendiat ja al final de la famosa setmana, quan s'abrigaven esperances de salvació.

El divendres 30 de juliol, quan bona part de les esglésies i convents de la ciutat havien estat devorats pel foc –especialment a Sant Andreu havien destruït l'església i casa parroquial, església i casa dels Maristes i convent i col·legi de les religioses de Jesús i Maria–, arribaren les turbes a la porta de l'escola. La gent del barri pensava que no passaria res, però quasi tots els sacerdots i religiosos, per precaució, havien sortit de casa disfressats, quedant-se només un sacerdot i un germà pel que pogués ser.

«Eran las 4 de la tarde del viernes –diu una crònica del temps– cuando penetró la turba por uno de los patios del edificio, niños y mujeres, como en todas partes, que formaban la vanguardia. Empezaron por quemar algunas dependencias exteriores y a derribar los árboles de los patios y jardines. Entrados en el cuerpo del edificio, se abalanzaron al cuerpo de la capilla, quemando y destruyendo el altar y las imágenes, saqueando las celdas y demás

57. Cf. Barcelona, Arxiu Administratiu de l'Ajuntament, Exp. 202.

dependencias, mientras atizaban el fuego que a los pocos momentos prendió por los cuatro costados, convirtiéndose en una inmensa hoguera. Las llamas con potencia incalculable se elevaban a gran altura, arrojando en su furia restos de libros, muebles y pavesas inflamadas que iban a caer a gran distancia.

Afortunadamente, y con grandes peligros, pudo salvarse el archivo general de la Congregación y algunos ornamentos y objetos de culto. Muchos vecinos se negaban a guardarlos en sus casas, por temor de los incendiarios, que amenazaban con el fuego a todos los que nos favorecían.

Si quisiéramos hacer una lista de las pérdidas que hemos sufrido en esta Casa, sería preciso llenar muchas páginas de la Revista, pero lo más sensible han sido los recuerdos y objetos de nuestro Padre Fundador, y otras preciosidades, cuyo valor moral y artístico no tendrá nunca su cabal compensación».⁵⁸

Quant a la capella, un antic alumne la recordava així:

«Era sencilla y cómoda y todo en ella convidaba al recogimiento. Nos presidía un grupo de la Sagrada Familia, que si de por sí es siempre atractivo, aquél, para mí al menos, reunía encantos sin igual; recuerdo que San José tenía en una de sus manos una larga y pesada sierra de esas con las cuales se abren a lo largo los troncos de los árboles y que por hacerse indispensable sean dos a manejarla, parecíame a mí nos decía a todos el santo Carpintero, que en fatigoso trabajo ganaba junto con su Hijo el pan que les sustentaba. Recuerdo, como si la oyera, la voz de la campana y como si lo viera, tengo presente a un joven y robusto obrero que a diario asistía a la misa de seis, la misma que oíamos los pensionistas desde una tribuna lateral, edificados por el fervor con que recibía a Jesús Sacramentado dicho joven.

[...] En tu bendito recinto se me armó monaguillo; me cobijaste en aquella memorable fecha de mi Primera Comuni3n, que a medida que los años intentan separar de mí, se agiganta más y más; a tus pies ayudé la última Misa solemne que pudo celebrar el Venerable Padre Manyanet, de santa memoria, y en fin, tú fuiste durante ocho años el relicario de mis primeros pesares y alegrías, el arca que guardó mis secretos y aquellos buenos propósi-

58. *La Sagrada Familia* 11 (1909), p. 254; *El Correo Catalán* 13-8-1909, p. 2.

tos que tan fàcilment quebrantaba la irreflexió de mis años juveniles». ⁵⁹

Entre aquests objectes de sant Josep Manyanet, cal recordar el quadern manuscrit autobiogràfic titulat «Mis recuerdos», de 172 pàgines, que mossèn Jaume Barrera, en 1905, havia tingut entre mans i en va fer un extens comentari comparant-lo amb els manuscrits del *Poema* a la ciutat de Boabdil de Zorrilla, i el de *L'Atlàntida* de Mn. Cinto Verdager. ⁶⁰ I també el prospecte sobre la «Liga Santa para el fomento de la educación e instrucción de la juventud», citat en la primera relació dels seus escrits i del qual no ha quedat rastre. ⁶¹

Un altra pèrdua que va sofrir la Casa de Sant Andreu, fou l'arxiu de la revista *La Sagrada Familia*, de l' *Associació de la Sagrada Família amb la Visita Domiciliària*, que tenia un gran impuls des de l'any 1907, i els *Tallers Conferències de la Sagrada Família*, que s'havien format l'any 1908.

La relació del secretari general al vicari capitular es refereix especialment als objectes del culte:

«Entre las pérdidas que afectan al culto o sea a las capillas y oratorios, hay las siguientes: 16 casullas.- 5 albas, cíngulos, etc.- 5 grandes cuadros al óleo.- 2 ciriales de metal.- 1 via-crucis de gran mérito.- 3 crucifijos de gran tamaño.- 12 imágenes de talla.- 2 confesionarios.- 1 relicario con todos los santos del año.- 1 lignum crucis.- 4 vinajeras, altares, templetas, retablos, adornos de altar, etc. etc.

Respecto al estado económico ha quedado en igual situación que el Colegio de Las Corts, sin fondo de reservas y con deudas pendientes, y respecto al edificio ha quedado tan deshecho que se hace imposible su reparación». ⁶²

La informació sobre les obres de restauració de l'església pública que el pare Domènec Motlló, superior de la comunitat, va enviar al

59. *Recuerdo de las Bodas de Oro del Colegio Jesús, María y José (1877-1927)*, p. 18.

60. Cf. SAN JOSÉ MANYANET, *Obras completas I* (BAC, Madrid 2004) p. 18-20.

61. Cf. RAMÓN OROMÍ, *Vida compendiada del Rdm. P. José Mañanet*, Barcelona, 1929, p. 144.

62. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Relación de los Hijos de la Sagrada Familia, 17-8-1909.

bisbat el 31 d'octubre del mateix any per a ser remesa a l'Ajuntament, precisava:

«Las obras principales que en este edificio deben practicarse son: de consolidación de muros y paredes, modificación total de la cubierta, prescindiendo de uno de los pisos superiores y cambiando la distribución de tabiques y alguna pared para adaptarlo a las necesidades del colegio.

Se comprende que con estas obras habrán de cambiarse los embaldosados de dependencias y la formación de una nueva escalera, siendo de advertir que con las obras de que se trata no se aumentará la superficie edificada que antes tenía el colegio, pues por el contrario quedará ésta reducida, así como constará el edificio de un piso menos de altura».⁶³

II.3. Les Escoles Catòliques de la Sagrada Família, de Barcelona, com s'ha dit, estaven en una casa de lloguer al carrer Sant Gil, núm. 3.

«Los vecinos de la calle –seguex la crònica– se opusieron enérgicamente a que fuera incendiado, por temor de que se comunicara el fuego a sus domicilios. Los incendiarios desistieron de su intento, pero obligaron a que se borrara de la fachada el título de “Católicas” que ostentaban las Escuelas».⁶⁴

Malgrat els greus desperfectes soferts en tots els edificis i les grans pèrdues materials⁶⁵ i morals ocasionades durant aquella tràgica setmana, l'Institut no va haver de lamentar cap desgràcia personal ni en els seus individus ni en els alumnes i altres persones dels centres.

63. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Nota detallada de las obras que deben practicarse..., 31-9-1909.

64. *La Sagrada Família* 11 (1909), p. 254.

65. Analitzada la relació del pare Bernard Montoliu, secretari general, la secretaria del Bisbat va valorar els danys de les dues cases de l'Institut en un milió (1.000.000) de pessetes. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Iglesias y casas de religiosos cuyos superiores han remitido la relación de daños y pérdidas.

III. REACCIÓ DE L'INSTITUT DAVANT AQUESTS FETS

Ja s'ha dit que el superior general i els superiors de les comunitats s'estaven al col·legi Santa Maria de Blanes i foren informats d'aquests esdeveniments durant aquella setmana. Tenim el testimoni directe del pare Motlló en els seus *Apunts biogràfics*:

«La fatal noticia que el Colegio de S[an]. Andrés había sido pasto de las llamas, la recibimos el viernes, que digo, sábado, día 31 por el h[erman].^o José [Vilanova Mir]⁶⁶ que, escapado de Barcelona, tomó en Badalona una tartana hasta Blanes. Al mediodía llegaron en estado el más deplorable, los PP. [Antonio] Carrió [Grau]⁶⁷ y [Fermín] Martorell [Vies]⁶⁸ que viajaron a pie menos un corto trecho, desde las 9 de la noche del viernes hasta la 1 de

66. Va néixer el 7-11-1850 a Figuerola d'Orcau (Lleida). Professà a l'Institut el 19-3-1875. Fou un dels primers companys i col·laboradors del pare Manyanet, i treballà sempre amb absoluta identificació amb ell. Morí el 25-2-1932. Era germà coadjutor, però el fundador li confià serveis importants a les comunitats. Declarà en el procés de canonització del fundador. Cf. ASG: *Expediente personal*; JOSEP M. BLANQUET, *Álbum de familia*, Barcelona 1987, Documenta 2) p. 154-156.

67. Natural de Salàs de Pallars (Lleida), va néixer el 15-1-1874. Professà el 19-3-1889 i fou ordenat sacerdot el 23-9-1899. Va treballar a diversos col·legis de l'Institut com a professor i també com a superior dels col·legis de Tremp, Sant Andreu de Palomar i Sant Julià de Vilatorrada. Declarà en el procés de canonització de Sant José Manyanet, amb qui s'havia reconciliat en diverses ocasions. Va morir el 7-1-1938 a Barcelona. Cf. JOSEP M. BLANQUET, *Álbum de familia*, Documenta 3, Barcelona 1987, p. 259-261.

68. Natural de Margalef (Tarragona), va néixer el 5-11-1879. Professà el 21-9-1900 i fou ordenat sacerdot el 23-9-1905. Va dedicar la seva vida a l'educació dels nens petits. Fou superior del col·legi de Molins de Rei i treballà en altres col·legis, especialment en el de Reus. Detingut i empresonat a Tarragona, fou assassinat el 25-8-1936 a Vila-rodona. Cf. JOSEP M. BLANQUET, *Álbum de familia*, Documenta 3, Barcelona, 1987, p.202-204; *Mártires por la familia*, Barcelona 1994, p. 73-79. Sobre el pare Fermí Martorell, avui en procés canònic de declaració de martiri, que el 1936 fou detingut i traslladat al vaixell *Río Segre*, ancorat al port de Tarragona, el pare Joan Blasco afirma: «El P. Martorell había vivido otras convulsiones. En 1909, cuando la semana trágica de Barcelona, tuvo que emprender, después que nuestro Colegio [de Jesús, María y José, de Sant Andreu de Palomar] fue incendiado, un largo peregrinaje nocturno a pie desde la Ciudad Condal hasta Blanes, en medio de toda clase de peligros. No era, pues, aquel el primer trance apurado en que se veía, aunque sí sería el último». JUAN BLASCO, *Estampas de mi cautiverio*, Buenos Aires, 1943, p. 110.

la tarde del sábado, pasando por el camino infinidad de sustos, que creían acabarían con su vida. El miércoles anterior quemaban también nuestro Colegio Asilo de Las Cortes los mismos revolucionarios. Los demás colegios pasaron los consiguientes sustos y nada más gracias al Señor».⁶⁹

Van tornar immediatament als col·legis i després de localitzar els religiosos d'aquestes comunitats, tot lamentant els fets, van ésser comuns aquests sentiments que expressà el superior general en una carta circular a l'Institut el 15 d'octubre del mateix any:

«Adoremos con la mayor sumisión y reverencia los altísimos juicios de la Sabiduría divina, aprovechemos las divinas enseñanzas de tan sublime como elocuentísima lección, perdonemos con corazón verdaderamente cristiano y generoso a nuestros desdichados perseguidores y supliquemos todos los días al Padre de las misericordias se digne con su gracia perdonarlos, convertirlos y salvarlos».⁷⁰

I al mateix temps, van posar fil a l'agulla per poder continuar la tasca educativa amb les millors condicions possibles. La relació del secretari general del 17 d'agost de 1909 ja deia al vicari capítular:

«En San Andrés hay una comunidad que da clases en un edificio alquilado,⁷¹ antigua sucursal del Colegio destruido. Los Padres que dirigen las Escuelas de la Asociación de Católicos continúan sus tareas, y dentro de poco volverá a habilitarse el colegio de Las Cortes.

Estos, Ilmo. Sr., son por ahora, los perjuicios ocasionados a nuestras Comunidades de Barcelona cuyas pérdidas en total no bajan de 200.000 duros sin contar aquellas pérdidas irreparables que no tienen compensación.

No obstante, resignados a la voluntad divina, no hemos abandonado el puesto, y nos preparamos para rehacer en lo posible

69. Roma, A.Pares Teatins: "Apuntes biográficos del P. Domingo Motlló", a ASG, RT XIX, f. 58v.

70. JOSEP M. BLANQUET, *El P. Buenaventura Mullol, el sucesor del Padre Manyanet*, Documenta 4, Barcelona, 1988, p. 117.

71. Cf. *supra* I.1; *La Sagrada Familia* 6 (1904) p. 304.

nuestra antigua situación en esta capital y continuar la misión de nuestro Instituto, haciendo bien a nuestros enemigos».⁷²

Els *Apunts* del pare Motlló expliquen breument la recuperació quasi immediata que es va dur a terme en aquests dos centres:

«Después de dos meses de interrupción, arreglamos algunos locales de S[an]. Andrés y a instancias de no pocas familias, empezamos de nuevo la noble misión de la enseñanza de la juventud. Se suprimió desde luego el internado y la 2.ª en[señanz].^a, hasta tanto que la casa se pusiera en condiciones.

En Las Corts quedó el local arreglado, habitándolo al mes del incendio, no sin grandes gastos y sólo confiando en Dios, que nunca abandona».⁷³

I la revista *La Sagrada Família* de la primera quinzena de setembre del mateix any precisava encara més:

«Los Hijos de la Sagrada Familia, a pesar de las enormes pérdidas que han sufrido, están mostrando a la faz de Barcelona el entusiasmo de sus corazones. La revista *La Sagrada Familia* continúa su misión a pesar de todo y más animosa que nunca.

En *Sant Andreu* se ha abierto la Escuela sucursal, donde acuden en la actualidad un centenar de niños.

Dentro de pocos días se abrirán las Escuelas de la calle San Gil, con más de 300 niños de la clase obrera.

En el *Colegio Taller del Niño Jesús* se están habilitando las dependencias menos perjudicadas por el fuego, y a primeros del próximo mes estará todo normalizado, como si no hubiera pasado nada.

Sólo perdurarán por algún tiempo las ruinas, que no podemos restaurar por ahora, y los considerables gastos que estamos haciendo, confiados en que la Providencia nos socorrerá por conducta de los buenos corazones.

Si alguna persona desea ayudarnos en tan tremenda necesi-

72. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Relación de los Hijos de la Sagrada Familia, 17-8-1909.

73. Roma, A.Pares Teatins: *Apuntes biográficos del P. Domingo Motlló*: ASG: RT XIX, ff. 58-58v.

dad con ornamentos de culto, imágenes, muebles, ropas, etc., puede dirigirse al P. Superior del Colegio-Taller del Niño Jesús en Las Corts de Barcelona, o a la Residencia de la calle Fortuny, 14, 2.º, 2.ª, de la capital».⁷⁴

D'acord amb aquesta petició d'ajuda i la que havia fet també el vicari capitular del bisbat, el pare Joan Gregori, superior del col·legi de les Corts, el 23 de setembre de 1909 va rebre de part de mossèn Manuel Tolrà un grup de la Sagrada Família; i el 19 de novembre va rebre de la Secretaria de Cambra de la diòcesi el donatiu (una credència amb creu) que el senyor Josep Casadesús havia donat per al centre.⁷⁵

També el pare Bonaventura Mulla, superior general, va rebre del doctor Francesc Muñoz, secretari de Cambra i Govern del bisbat, la quantitat de 1.000 pessetes que el bisbe havia destinat per a les obres del col·legi de Sant Andreu de Palomar.⁷⁶

En una llista d'«Objetos del culto entregados, como donativo, para las parroquias e iglesias incendiadas», s'hi diu:

«Junio 1910. Asociación de la Cruzada Espiritual a favor de Tierra Santa, entrega: 2 manteles; 10 corporales; 10 paliás; 10 purificadores; 10 lavabos; 7 cintas para llaves de sagrario; 1 casulla y otros objetos para el culto destinados a los Salesianos, Escolapios, PP. del I. C. de María, Magdalenas, Capuchinas, PP. de la Sagrada Familia de San Andrés, etc.

Julio 1910. D.ª Pilar Muni e hija entregan para la Iglesia de los PP. de la Sagrada Familia de San Andrés de Palomar: 1 amito con sus cintas; 1 purificador, 1 lavabo, 1 corporal».⁷⁷

A les darreries del mes de setembre de 1909, *La Sagrada Família* anunciava:

«En el *Colegio de Jesús, María y José*, antigua residencia de la Revista, hace unos días que los operarios se ocupan en remover y extraer los escombros. Dentro de poco se utilizará alguna sala en el exterior del cuerpo del edificio, provisionalmente, para

74. *La Sagrada Família* 11 1909, p. 272.

75. Cf. ADB: *Setmana tràgica*, Rebutis.

76. *Ibíd.*

77. ADB: *Setmana tràgica*, Objetos del culto...

dar enseñanza a los niños, que con vivas ansias están esperando la reapertura del colegio.

La definitiva instalación de la revista, que ahora reside interinamente en la calle de Fortuny, se anunciará a su debido tiempo.

En el *Colegio Taller del Niño Jesús*, de las Corts, tienen ya 30 niños albergados. A pesar de las pérdidas materiales, nuestro mayor empeño es continuar nuestra misión en beneficio de la juventud, aunque sea sobre las ruinas. De este modo no podrán jactarse los incendiarios de que han conseguido su principal fin». ⁷⁸

D'acord amb les lliçons a que es referia el superior general, Bonaventura Mullol, a l'esmentada carta circular, l'editorial de la revista *La Sagrada Familia* del 16 d'agost de 1909, sota el títol *Perdónalos, Señor...*, s'hi reafirmava:

«Ahora será preciso empezar de nuevo, pero no importa; nos quedan las energías y el entusiasmo, y con esto se puede todo. Lejos de haberse disminuido nuestro celo, sentimos nuevos alientos para el trabajo, animándonos a ello la misma intensidad del mal, que con caracteres tan horribles acaba de revelarse en el seno de un pueblo civilizado.

Una triste realidad, que pesará siempre como una expiación y como un remordimiento sobre las conciencias de todos, nos dice que se impone a toda costa la regeneración del hogar, con los ejemplos de la Sagrada Familia, si queremos salvar la familia y la sociedad.

[...] Contribuyamos todos a la pacificación de los espíritus, sin olvidar las precauciones que exige la prudencia. Hemos sufrido grandes pérdidas materiales, es cierto; pero son más de lamentar los sacrilegios y los escándalos, porque son pérdidas morales... Así pensamos, y en ese espíritu se han informado nuestras obras hasta el presente, y será la pauta de nuestra conducta para lo sucesivo.

Respecto a los causantes de tantos crímenes, merecen toda nuestra compasión... Que Dios les perdone y les convierta, eso pedimos por toda venganza, y que los católicos aprendan y escarmenten en esa terrible lección». ⁷⁹

78. *Ibíd.* 11 (1909) p. 288.

79. *Ibíd.* 11 (1909), p. 242-243.